

Variaatio oppimisen osoittajana ja ohjaajana

Sirkku Lesonen: *Valuing variability. Dynamic usage-based principles in the L2 development of four Finnish language learners.* Groningen Dissertations in Linguistics 184. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen 2020. 310 s. ISBN 9789403426747. Saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-94-034-2675-4>.

Toisen kielen oppimisen tutkimus on viime vuosikymmeninä yhä enenevässä määrin lähtenyt liikkeelle kielen käytöstä. Tämä niin sanottu käyttöpohjainen (*usage-based*) näkemys kielenoppimiseen haarautuu hyvin moneksi teoreettiseksi ja metodiseksi traditioksi; vuoden 2015 American Association of Applied Linguistics -konferenssin paneelissa esiteltiin peräti tusinan verran erilaisia tapoja tulkita käyttöpohjaisuutta. Yksi tunnetuimmista on Diane Larsen-Freemanin kaaos-kompleksisuus-teoria, jonka hän esitteli ensimmäisen kerran soveltavan kielitieteen maailmankonferenssissa Jyväskylässä vuonna 1996 (ks. Larsen-Freeman 1997). Tämän teoreettisen ajattelun käytännön toteutuksena voidaan pitää dynaamisen systeemiteorian tarjoamaa tapaa tarkastella kehitystä ja variaatiota oppijan kielessä. Lähestymistapaa ja metodologiaa on kehitetty etenkin Groningenin yliopistossa Hollannissa nimellä Complex Dynamic Systems Theory (CDST). Keskeisiä tutkijoita ovat Marjolijn Verspoor ja Rasmus Steinkrauss, jotka toimivat myös nyt arvioitavan Sirkku Lesosen väitöskirjan ohjaajina yhdessä professori Minna Sunin (Jyväskylän yliopisto) kanssa.

Dynaamisen systeemiteorian pohjalta on aiemmin Hollannissa ja muuallakin tutkittu erilaisten kieliopillisten ilmiöiden kehitystä oppijankielessä (suomen kielen osalta ks. Spoelman & Verspoor 2010; Tilma 2014). Lesosen työ tuo tähän tutkimussuuntaukseen aivan uuden näkökulman: lähtökohta on onomasiologinen. Opittavana ilmiönä on siis merkitys, ei muoto. Työssä seurataan kahden merkityskategorian kehitystä yhden lukuvuoden aikana neljän suomenoppijan kielessä. Tutkittaviksi ilmiöiksi ovat valikoituneet arvioinnin ja eksistentiaalisuuden ilmaiseminen. Arviointia ilmaistaan aineistossa suomeksi verbein (esim. *tykätä, haluta*) tai adjektiivein (esim. *hyvä, huono*), olemassaolon ilmaiseminen taas vaatii suomen eksistentiaalilauseen (*Suomessa on järviä*) haltuunottoa. Merkityksen ilmaisemiseen käytettyjä kielen keinoja nimitetään *konstruktioiksi*. Taustalla on siis ajatus, että kieli koostuu enemmän tai vähemmän abstrakteista konstruktioista, joissa yhdistyvät merkitys, muoto ja käyttö. Oppijan kielen kehitys on konstruktioiden vähittäistä muokautumista kohdekielessä tavanomaisesti käytettävien kaltaisiksi.

Lesosen tutkimuksen tavoitteena on selvittää kielitaidon kehittymisen kieli-kohtaisia ja universaaleja piirteitä sekä tuottaa tutkimustietoa, joka olisi teoreettisesti relevanttia ja soveltuisi pedagogisten käytänteiden kehittämiseen. Lesonen tarkastelee kehittyvää oppijankieltä CDST-tutkimuksille tyypilliseen tapaan useista näkökulmista, jotka on kiteytetty tutkimuskysymyksiksi seuraavasti (s. 24, 136):

1. Millaisessa vuorovaikutuksessa oppijoiden tietyn merkityksen ilmaisemiseen käyttämät kielelliset keinot (osasysteemit) ovat keskenään?
2. Millaista vaihtelua eri oppijoilla esiintyy kielen osasysteemeissä ja erilaisissa konstruktiossa kehityksen eri vaiheissa?
3. Millä tavoin oppijankielen konstruktioiden skemaattisuus kehittyi?
4. Millainen vaikutus pedagogisilla interventioilla on oppijankielen kehitykseen?

Tutkimusaineistona ovat alkeisoppijoilta yhden lukuvuoden aikana kerätyt, vuoroviikoin suulliset ja kirjalliset vapaa-muotoiset tuotokset. Johdonmukaisesti suunniteltu pitkittäiskeruu on tuottanut laajan ja monipuolisen aineiston. Tekijä on ollut mukana osallistujien opetuksessa joko opettajana tai opetuksen seuraajana ja tuntee näin aineistonsa ja sen taustatekijät perusteellisesti. Aineisto on tässä tutkimuksessa keskeisessä roolissa myös tutkimuskysymysten konkretisoijana: tutkittavat merkityskategoriat valittiin ja lopulliset tutkimuskysymykset muotoiltiin vasta aineistonkeruun jälkeen. Aineiston ja osallistujien taustat on esitelty työssä perusteellisesti. Aineistoa on analysoitu sekä laadullisesti että monin laskennallisista menetelmistä (mm. regressio- ja varianssianalyysi).

Suullisen ja kirjallisen aineiston tarkastelu rinnan on kielenoppimisen tutkimuksessa melko harvinaista. Se lisää ehdottomasti aineiston arvoa. Tekijä perustelee suullisen ja kirjallisen aineiston käsittelyä yhtenä korpuksena aineistojen tilastollisella samankaltaisuudella. Kahden erilaista prosessointia vaativan kielellisen tuotoksen samankaltaisuus on aikaisempien tutkimusten valossa huomattavasti yllättävää, ja se voisikin olla jatkossa kiinnostava pohdiskelun aihe. Aineistoja ei työssä kuitenkaan käsitellä aivan samoin. Oppijoiden kirjallisia tuotoksia on arvioitu sekä opintojen alku- että

loppuvaiheessa, mutta suullisten tuotosten arvioinnista ei tarjota tietoa. Esimerkeistä ei myöskään käy ilmi, onko kyse suullisesta vai kirjallisesta aineistosta.

Työn rakenne

Väitöskirja koostuu johdannosta ja neljästä artikkelista (Lesonen, Suni, Steinkrauss & Verspoor 2017; Lesonen, Steinkrauss, Suni, & Verspoor 2020, tulossa, tekeillä). Julkaisukanavat ovat alan arvostetuimpien joukossa. Lesonen on kaikkien artikkelien pääkirjoittaja. Väitöskirjan aiheeseen johdatteleva ensimmäinen artikkeli (ks. Lesonen ym. 2017) esittelee tapaustutkimuksen yhden S2-oppijan mielipidettä ilmaisevien rakenteiden kehittymisestä lukuvuoden aikana. Tämä osatutkimus voidaan nähdä pilottitutkimuksena, jonka avulla linjataan ja tarkennetaan väitöskirjan teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia. Artikkelissa käsitellään positiivisen ja negatiivisen arvion kielentämismahdollisuuksia suomen kielessä sekä pohditaan CDST-lähestymistavan suhdetta muihin käyttöpohjaisiin näkemyksiin. Artikkelin empiirinen osuus tarkastelee yksityiskohtaisesti mielipiteen ilmaisemisen keinojen kehittymistä. Analyysin päähuomio kohdistuu adjektiivi- ja verbipohjaisten arviointikonstruktioiden keskinäiseen vuorovaikutukseen ja kilpailuun sekä kehityksen dynaamisuuteen, jossa kasvu ja regressio vaihtelevat.

Toinen artikkeli (Lesonen ym. tulossa) jatkaa arviointi-ilmaisujen tarkastelua samassa viitekehyksessä mutta laajemmassa aineistossa: käsittelyn kohteena on neljän oppijan kielitaidon kehitys. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, ovatko tapaustutkimuksessa ilmenneet kehityslinjat yleistettävissä laajemminkin. Pitkittäistutkimus osoittaa selkeästi toisaalta oppijoiden kehityspolkujen henkilökohtaisia eroja, toisaalta kielitaidon kehityksen yleisiä lainalaisuuksia, kuten oppimisen epälineaarisuuden, konstruktioiden kes-

kinäisen kilpailun sekä variaation kasvun nopean kehityksen vaiheessa ja supistumisen regression tai hitaamman kehityksen vaiheessa. Tutkimuksen tulokset tukevat näkökulmaa toisen kielen kehityksestä systeeminä, jossa yhden komponentin muutos aiheuttaa potentiaalisesti muutoksia muissa komponenteissa. Tulokset korostavat myös variaation merkitystä kielen oppimisessa.

Kolmas artikkeli (Lesonen ym. 2020) keskittyy oppijankielen konstruktoiden kehitykseen. Tavoitteena on selvittää, kehittyykö oppijan mielipiteen ilmaiseminen sanastollisesti vaihtelemattomista konstruktioista abstraktimpiin produktiivisiin malleihin vai käyttävätkö oppijat abstrakteja malleja jo opintojen alusta alkaen. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että vaikka yleisenä suuntauksena on havaittavissa kehitys holistisista konstruktioista puoliskemaattisen vaiheen kautta produktiivisiin malleihin, toinenkin reitti on mahdollinen. Osa oppijoista käyttää sanastollisesti vaihtelemattomien konstruktoiden lisäksi heti opintojen alussa myös enemmän variaatiota sisältäviä abstrakteja produktiivisia malleja.

Neljäs artikkeli (Lesonen ym. tekeillä) eroaa edellisistä monessa mielessä. Ensimmäinen se on ainoa osatutkimus, jossa tarkastelun kohteena ovat eksistentiaalikonstruktio. Toiseksi tutkimus pyrkii selvittämään opetuksen vaikutusta, mikä on toisen kielen oppimisen tarkastelussa ilmeinen tutkimuskohde mutta mistä on melko vähän selviä tutkimustuloksia. Tutkimus vahvistaa väitöskirjan muiden osatutkimusten tuloksia oppijoiden yksilöllisistä oppimispoluista, variaation merkityksestä ja epälineaarista kehityksestä. Opetuksen vaikutuksen tutkimisen ja opetuksen kehittämisen näkökulmasta tärkeimpänä tuloksena voidaan pitää toteamusta, että vaikka eksplisiittinen opetus edistää eksistentiaalikonstruktioiden käyttöä, se ei kuitenkaan johda tarkkuuden kasvuun. Tutkimus osoittaa vakuuttavasti myös oppijoi-

den kielenkäytön variaation ja saavutetun kielitaitotason välisen yhteyden.

Tulokset ja niiden merkitys

Alkeistason oppijat ovat ennestään suomi toisena kielenä -alalla eniten tutkittu ryhmä, mutta Lesosen tutkimuksen uudenlainen teoreettinen ja metodinen viitekehys, pitkittäisnäkökulma ja merkityslähtöisyys tuovat tervetulleeseen ja merkittävään lisään suomenoppijoiden kielellisen kehityksen tarkasteluun. Teoreettisesti ja metodisesti tutkimus on antoisa myös ensikielen tutkijoille. Sillä on myös pedagogista merkitystä, sillä opetuksen vaikutus ja vaikuttavuus ovat keskeisiä pedagogiikan tutkimuksen kohteita.

Lesosen ensimmäinen tutkimuskysymys koskee kielellisten osajärjestelmien vuorovaikutusta, tässä siis osallistujien arviointiin käyttämien adjektiivijä ja verbirakenteiden käyttöä. Tämä on CDST-tutkimuksen keskeisintä aluetta, sillä tiiviin pitkittäisaineiston avulla on jo monissa tutkimuksissa osoitettu, että osajärjestelmät joko kilpailevat keskenään tai tukevat toisiaan. Arviointikonstruktioiden käytössä voitiin tässä tutkimuksessa kaikilla osallistujilla havaita selkeät kilpailuvaiheet. Tieto on tärkeä opettajille, sillä oppijan taantumiselta nähtävä tuotos voikin olla osoitus vaiheesta, jossa uusi osajärjestelmä valtaa tilapäisesti alaa aiemmin käyttöön tulleelta.

Toinen tutkimuskysymys koskee variaatiota, joka osajärjestelmien interaktion ohella on myös CDST-tutkimusten perusalue. Arviointi-ilmausten osalta variaatiota on työssä tutkittu pääosin laskennallisesti. Tulokset osoittavat, että konstruktio-tyyppi, jonka frekvenssi on korkea, myös vaihtelee eniten. Eksistentiaalisuuden ilmaisemisen osalta analyysi on laadullista. Oppijat yrittivät ilmaista olemassaoloa alusta alkaen, vaikka heillä ei voinut vielä olla tietoa sen prototyyppisen kielipillisen ilmaisukeinon, suomen eksistentiaalilauseen, ominaispiirteistä. Osallistujien eksis-

tentiaalisuuden ilmaisemiseen käyttämien konstruktioiden repertuaareja on verrattu sekä keskenään että kohdekieliseen tapaan ilmaista eksistentiaalisuutta muun muassa äidinkielisten puhujien arvioiden avulla. Konstruktio repertuaari on joillakin osalistujilla muita suurempi, eli heillä esiintyy enemmän vaihtelua.

Tutkimuskysymyksistä kolmas koskee oppijoiden konstruktioiden skemaattisuuden kehitystä ja on siten puhtaaimmin teoreettinen. Konstruktio lähtöisessä käyttöpohjaisessa kielenoppimisen tutkimuksessa on oletettu, että oppijan konstruktioit ovat alkuvaiheessa kiteytyneitä eli leksikaalisesti spesifejä ja kehittyvät vähitellen abstraktimmiksi skemaattisiksi malleiksi. Tällaisia kehityskulkuja oli nähtävissä tässäkin tutkimuksessa, mutta osalla oppijoista *haluta-* ja *tykätä-*konstruktioit olivat melko vaihtelevia ja näyttivät siten pohjautuvan abstraktiin malliin jo alkuvaiheessa. Tulos herättää jatkotutkimusta vaativan kysymyksen: mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että joillakin oppijoilla jotkin konstruktioit abstrahoituvat jo varhaisessa vaiheessa?

Neljäs tutkimuskysymys liittyy pedagogisen intervention vaikutukseen. Tätä on tutkittu erityisesti eksistentiaalisuuden ilmaiseminen osalta. Opetus näyttää voivan auttaa oppijoita löytämään konventionaalisen konstruktion, mutta eksistentiaalilauseen muotoon keskittyminen ei välttämättä vaikuta oppijankielen tarkkuuteen, ainakaan vielä ensimmäisen lukuvuoden lopussa saavutetussa kielitaidon vaiheessa. Tulos tukee aivan toisilla menetelmillä ja laajan kirjoitetun aineiston perusteella Cefling-hankkeessa (ks. Cefling 2012) saatua tulosta, jonka mukaan minkä tahansa kielen ilmiön esiintyvyyden lisääntyminen on edellytyksenä tarkkuuden paranemiselle.

Lesosen tutkimus käsittelee monia toisen kielen oppimisen keskeisiä kysymyksiä, kuten kielellisten konstruktioiden keskinäistä kilpailua, sanastollisesti

vaihtelemattomien ilmaisujen ja abstraktien mallien suhdetta sekä variaation ja eksplisiittisen opetuksen roolia. Työ on selkeä ja helppolukuinen, vaikka ei ennestään tuntisikaan CDST-viitekehystä. Johdanto-osan otsikot ovat informatiivisia, ja niiden avulla on helppo suunnistaa kulloinkin kiinnostavaan kohtaan. Lukijan apuna on myös sopivasti metatekstää, ja työn kannalta keskeinen tieto esitetään toistuvasti. Suomen kieltä osaamatonta lukijaa auttaa se, että myös esimerkit toistuvat, jolloin huomiota on helpompi kiinnittää vieraan kieliaineksen kulloinkin puheena oleviin piirteisiin. Huomionarvoista on erittäin johdonmukainen ja selkeä lähtökohtien eksplikointi: tutkija ymmärtää selvästi tutkimuksensa rajallisuuden ja paikan tutkimuskentällä. Taus-toituksen ja analyysin seuraamista helpottaa taitava havainnollistaminen. Tulosten pohjalta tekijä esittää kiinnostavia ehdotuksia jatkotutkimukseen.

Lesonen pohtii tutkimustuloksiaan myös suomi toisena kielenä -opetuksen valossa ja osoittaa niiden soveltamismahdollisuudet. Paitsi opettajille työllä on annettavaa myös kielenoppijoille. Vihjeen siitä antaa työn otsikkokin: *Valuing variability*, vaihtelevuuden arvostaminen. Tutkimusaineiston osallistujien määrä on pieni, joten tulosten yleistettävyyks ei ole kovin hyvä. Kannattaa silti muistaa, että tutkimusjakson lopussa korkeimman kielitaidon tason oli saavuttanut se oppija, jonka tuotoksen variaatio oli suurin. Yksinkertaistettuna: virheitä ei kannata pelätä, rohkeasti kokeilemalla oppii.

MAISA MARTIN
etunimi.sukunimi@jyu.fi
ANNEKATRIN KAIVAPALU
etunimi.sukunimi@uef.fi

Maisa Martin on Jyväskylän yliopiston suomi toisena kielenä -alan emeritaprofessori. Annekatrin Kaivapalu on Itä-Suomen yliopiston suomen kielen professori.

Lähteet

- Cefling 2012 = *Cefling. Linguistic basis of the common European framework for L2 English and L2 Finnish*. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/kivi/tutkimus/hankkeet/paattyneet-tutkimushankkeet/cefling/suom> (28.11.2020).
- LARSEN-FREEMAN, DIANE 1997: Chaos/complexity science and second language acquisition. – *Applied Linguistics* 18 s. 141–165.
- LESONEN, SIRKKU – SUNI, MINNA – STEINKRAUSS, RASMUS – VERSPOOR, MARJOLIJN 2017: From conceptualization to constructions in Finnish as an L2. A case study. – *Pragmatics & Cognition* 24 s. 212–262.
- LESONEN, SIRKKU – STEINKRAUSS, RASMUS – SUNI, MINNA – VERSPOOR, MARJOLIJN 2020: Lexically specific vs. productive constructions in L2 Finnish. – *Language & Cognition* 12 s. 526–563.
- (tekeillä): Variability and the effect of instruction in L2 Finnish. Artikkelikäsikirjoitus.
- (tulossa): Dynamic usage-based principles in the development of L2 Finnish evaluative constructions. – *Applied Linguistics*.
- SPOELMAN, MARIANNE – VERSPOOR, MARJOLIJN 2010: Dynamic patterns in development of accuracy and complexity. A longitudinal case study in the acquisition of Finnish. – *Applied Linguistics* 31 s. 532–553.
- TILMA, CORINNE 2014: *The dynamics of foreign versus second language development in Finnish writing*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:978-951-39-5869-5>.

Ansiokas esitys toiseuden representaatioista ja diskursseista

Merja Torvinen: *Käännösstrategiat ja diskurssit. Analyysi 1600–1800-lukujen ranskalaisista Lapin-kuvauksista ja niiden moderneista suomennoksista*. Oulu: Oulun yliopisto 2020. 261 s. + liitteet 77 s. ISBN 978-952-62-2656-9. Saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/urn:isbn:9789526226569>.

Merja Torvinen tutkii suomen kielen väitöskirjassaan Lapin diskursiivista rakentumista kolmessa ranskankielisessä matkakertomuksessa ja niiden suomennoksissa. Siinä missä Lappi on ranskankieliselle matkailijalle ja matkakertomuksen lukijalle outo ja eksoottinen, on se suomennoksen lukijalle ja erityisesti lappilaiselle lukijalle tuttu. Tämä ero tarjoaa

mielenkiintoisen lähtökohdan lähde- ja kohdetekstejä vertailevalle tarkastelulle, jossa keskitytään Suomea, Lappia, suomalaisuutta, lappilaisuutta ja saamelaisuutta koskevien toiseuden representaatioiden ja diskurssien rakentumiseen.

Väitöskirjan pääasiallisena aineistona on kolme ranskalaista 1600-, 1700- ja 1800-luvuilta peräisin olevaa Lapinmatkan kuvausta, jotka kaikki on suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Ensimmäisen, vuonna 1681 tehdyn Lapinmatkan kuvauksen (*Voyage de Laponie*) tekijä on Jean-François Regnard, ja se julkaistiin postuumisti vuonna 1731 ja uutena laitoksena vuonna 1750. Suomennos (*Retki Lappiin*) on vuodelta 1982. Toisessa teoksessa (*Journal d'un voyage au Nord*)